

Vývoj českého pravopisu - české pravopisné systémy

- od počátků češtiny se užívalo k jejímu zápisu latinky, a to středověké obměny latinského písma (běžné v západní Evropě),
- latinka nebyla pro český jazyk příliš vhodná, protože má méně písmen než čeština hlásek,
- hledání možností označení těchto českých hlásek (které latina neměla) - důležitou role ve vývoji českého pravopisu = různá řešení tohoto problému = jednotlivá stadia českého pravopisu:

1. Přípravné stadium českého pravopisu

- sahá až do konce 13. stol., tj. doba kdy se při zápisu českých písemností uplatňovala latinka nesystematicky, bez jakékoli úpravy,
- tento nejstarší způsob zápisu českých textů označován jako **pravopis primitivní** nebo **jednoduchý**,
- disproporce mezi větším počtem českých hlásek a menším počtem grafémů středověké latinské abecedy - nejednoznačnost zápisu domácích hlásek.

2. Spřežkový pravopis

- přibývající počet českých písemností - vzrůstá potřeba jednoznačnějšího záznamu českých slov - východisko nabízely **spřežky**, kombinace dvou i více liter, které se spolu obvykle nevyskytují,
- první ojedinělé spřežky pocházejí z 11. stol., jsou doloženy ve vlastních jménech: např. *Cressicsi* (*Křešici*, tj. dnešní obec *Křešice*) se spřežkami *ss* pro *š* a *cs* pro *c*,
- od konce 12. stol. spřežek významně přibývá, ale jsou nadále využívány nesystematicky: např. spřežka *ch* označovala hlásky *c, č, ch, h, k, s, š*, spřežka *czs* hlásku *z*, spřežka *sch* hlásky *č, s, š, ž* atd.,
- nejvíce spřežek bylo vytvořeno k označení sykavek,
- teprve na začátku 14. stol. vznikl na jejich základě první skutečný pravopisný systém:

a) Starší (složitější) spřežkový pravopis

- vzniká na samém počátku 14. stol., základním rysem je důsledné rozlišování sykavek:

Spřežka/litera označuje hlásku

<i>zz</i>	=	<i>s</i> : <i>zzam, uzzly, ľaw, muzzil</i>
<i>ś, ř</i>	=	<i>š</i> : <i>neznaw, ře, lep, řím, v, ře, w, řem</i>
<i>cz</i>	=	<i>c</i> : <i>czo, wíecze, otec</i>
<i>chz</i>	=	<i>č</i> : <i>chzezť, chzaz</i>
<i>z</i>	=	<i>z</i> : <i>mezí, zemíe, znayů</i>
<i>s</i>	=	<i>ž</i> : <i>siwoť, czos, se, sena</i>
<i>ch</i>	=	<i>ch</i> : <i>ducha, hrziechow</i>
<i>rs</i>	=	<i>ř</i> : <i>morse, rsieka</i>
<i>ie, ye</i>	=	<i>ě</i> : (tzv. jať) <i>wíecze, chtyel</i>
<i>c</i> zvl. před <i>a, o, u, r</i>	=	<i>k</i> : <i>cozztelu, gen.sg. poclada</i>

g = *j*; v přejatých slovech *g*: *gmu, gedno; z galiley*

b) Mladší (jednodušší) spřežkový pravopis

- formoval se od konce 30. let 14.stol.,
- držel se - vedle nově zavedeného diakritického pravopisu – po celé 15. stol. a v jednotlivostech přežíval ještě v dalších stoletích (zvláště v rukopisech),
- na rozdíl od staršího spřežkového pravopisu nerozlišuje sykavkové dvojice *s-š, z-ž, c-č*, zato více respektuje znělost hlásek (odlišuje *z-s, ž-š*),
- je sice méně přesný než starší spřežkový, ale je jednodušší a jeho částečná nejednoznačnost není na úkor srozumitelnosti.

Specifické rysy mladšího spřežkového pravopisu:

Spřežka/litera označuje hlásku

- *z* = *z*: *zly, wizte*
- = *ž*: *zena, kdyz*
- *s, ſ* = *s*: *yasny, biſkupi*
- = *š*: *budes, ſwecz*
- *ſſ* = zejm. *š*: *dolſſel, awſſak*
- *cz* = *c*: *dczery, nechczy*
- = *č*: *acz, czeſt*
- *rz* = *ř*: *Borzywoy, rzyeka*

3. Diakritický pravopis

- řeší rozpor mezi rozdílným počtem latinských písmen a českých hlásek pomocí diakritik (čárek a teček nad písmeny),
- tvůrcem s největší pravděpodobností Jan Hus:
 - místo spřežek - litery s tečkou (punctus rotundus): *ć, ſ, ź, r, d, t, n, l* = dnešní *č, š, ž, ř, d', t', ň* a původní tvrdé *l*,
 - kvantita – litera s čárkou (gracilis virgula): *á, é, í* apod.,
 - označování kvantity ovšem nebylo ještě dlouho důsledné (zvláště v rukopisech),
 - Hus vyžadoval zapisování *i, y* podle jejich původní výslovnosti a tento úzus se dodržuje dodnes (*liška, slyšet*),
 - ostatní prostředky ponechal většinou beze změny (např. nechal spřežku *ch*, protože byla spřežkou už v latině, uprostřed slova psával *u* v platnosti *v - ſlouo*, vokál *u* na počátku slova psal jako *v - v/ta*).

4. Bratrský pravopis

- diakritický pravopis se prosazoval velice pomalu, po celou dobu jeho trvání se paralelně užívalo mladšího spřežkového pravopisu,
- prosadil se až v 16. stol., a to v upravené podobě tradičně nazývané:

pravopis bratrský

Litera/spřežka označuje hlásku (dvojhlásku)

- *j (ij)* = *í* : *widjſ*
- *au* = *ou* : *odpauſſ těgte*
- *ſſ* = *š* : *odpuſſ těno*

- *w* = *v* : *wám*
- *v* = *u* : *vmyl*
- *g* = *j* : *gejt*
- *ǵ, ě, častěji g* = *g* : *ffiǵury, grunth*
- *ay, ey, oy* = *aj, ej, oj*: *aymileyl*

5. Novočeský pravopis

- vzniká v době obrozenské úpravami bratrského pravopisu,
- k nejdůležitějším patří:

a) Tzv. analogická úprava, realizovaná z popudu J. Dobrovského.

- po *c* se začalo psát jen *i, í*, po *s, z, í* nebo *y, ý* podle etymologie nebo morfologické analogie: např. *tisíc, syn*, nom. sg. *kosi* podle *páni*, akuz.sg. *kosy* podle *pány* atd.,
- úprava byla přijata r. 1819,
- byl také zaveden dnešní způsob psaní spojky *i* (dříve se psávala jako *y*) a počátečního *u-* (dříve *v-*),
- ve dvacátých letech byl změněn typ písma: stará gotická fraktura (švabach) byla nahrazena latinkou (renesanční antikvou). V této souvislosti byla odstraněna spřežka *./* a nahrazena písmenem *š*.

b) V r. 1842 se uskutečnila tzv. reforma skladná

- je spojena se jménem P. J. Šafaříka,
- písmeno *j* bylo nahrazeno písmenem *í* a v důsledku toho mohla být písmena *g* a *y* v platnosti *j* nahrazena písmenem *j*,
- litera *g* se tak uvolnila pro označování *g* (a nemuselo se užívat *g* s háčkem): např. *její* místo dřívějšího *gegj*.

c) Třetí reforma proběhla v letech 1849-1850

- bylo zavedeno psaní *v* místo *w* a *ou* místo *au*,
- v té době se prosadily ještě další změny, jako např. nad počátečním *ú* se začala označovat délka (*úřad*), pomocné tvary *bych, bys...* se začaly psát zvlášť, příklonka *-li* s tiretem.

Tak byl novočeský pravopisný systém postupně zbaven všech nevyhovujících archaismů. Jeho dnešní stav představují **Pravidla českého pravopisu**.